

Проф. др Гордана Станковић

Правни факултет Универзитета у Нишу

Проф. др Маријана Дукић Мијатовић

Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитета Привредна академија у Новом Саду

Економски факултет у Суботици Универзитета у Новом Саду

ПРЕИНАЧЕЊЕ ТУЖБЕ

Реформски захвати у домену српског парничног процесног права на почетку овог миленијума сводили су се или на побољшање ефикасности поступка и унапређење и заштиту права на суђење у разумном року, као елемента права на правично суђење и права на правичан поступак, или на операционализацију расправног начела с циљем пребацивања одговорности за квалитет мериторних одлука на парничаре.

За разлику од досадашњих промена у домену парничне процедуре, почели су да се догађају и законодавни захвати којима се мењају традиционални процесни институти мотивисани новим правнополитичким разлозима, као што је то случај с преиначењем тужбе. Промене у погледу услова за преиначење тужбе донеле су одредбе Закона о извршењу и обезбеђењу (2015) и последње новеле Закона о парничном поступку (2018).

Оно што карактерише нова законска решења у погледу преиначења тужбе представља јачање принципа диспозиције у погледу садржине правне заштите и јачање аутономије воље и утицаја процесних уговора на поступак. То се, с једне стране, манифестује као јачање диспозиције тужиоца који има могућност да у току поступка без пристанка туженог преиначи тужбу за утврђење недозвољености извршења и изазове објективно преиначење тужбе или да у сарадњи са стицаоцем, без пристанка туженог, изазове процесну сукцесију као последицу материјалноправне

Гордана Станковић, gordanastankovic10@gmail.com.

Маријана Дукић Мијатовић, m.mijatovic@ef.uns.ac.rs.

сукцесије до које је дошло у току парнице закључењем споразума, као нове врсте процесног уговора, који своје дејство производи пошто буде поднет суду и тиме доведе до субјективног преиначења тужбе.

Кључне речи: Преиначење тужбе; Објективно и субјективно преиначење тужбе; Услови за преиначење тужбе; Процесни уговори.

*

* *

1. Реформски захвати у домену српског парничног процесног права на почетку овог миленијума сводили су, пре свега, на побољшање ефикасности поступка јер су парнични поступци дуго трајали иако њихова дужина није увек била последица организације саме цивилне процедуре и система правних лекова. У фокусу законодавца доста дуго било је настојање да се унапреди и заштити право на суђење у разумном року,¹ као елемент права на правичан поступак, да би се, с једне стране, ефикасно пружила правна заштита, а с друге, смањила потреба за изјављивањем уставне жалбе и притисак на Уставни суд ради заштите права на суђење у разумном року као фундаменталног људског процесног права. Да би се постигла ефикасност у поступању суда приликом реформисања цивилне процедуре законодавац је, између осталог, операционализовао на нов начин расправно начело да би знатно сузио домет истражног начела и у првостепенем и у другостепенем парничном поступку и пребацио одговорност за квалитет мериторних одлука на парничаре.

2. За разлику од промена у домену парничне процедуре које су извршене у Републици Србији Законом о парничном поступку (2004)² и Законом о парничном поступку (2011)³ у последње време почели су да се догађају и законодавни захвати којима се мењају традиционални

¹ То је првобитно било постигнуто Законом о изменама и допунама Закона о уређењу судова Републике Србије (2013) којим је први пут био предвиђен посебан ванпарнични поступак у коме се може остварити заштита права на суђење у разумном року и право на накнаду због повреде овог права. Одредбе овог закона у погледу заштите права на суђење у разумном року престале су да важе ступањем на снагу Закона о заштити права на суђење у разумном року (*Службени гласник РС*, бр. 40/15), чија је примена отпочела 1. јануара 2016. Овим законом предвиђена је комплексна правна заштиту права на суђење у разумном року у поступцима правне заштите, мере с циљем убрзања поступка који је у току, вансудски и судски поступак у којима се остварује право на правично задовољење. О томе: Г. Станковић, „Поступак за заштиту права на суђење у разумном року“, *Правни информатор* 10/13; Г. Станковић, „Поступак за заштиту права на суђење у разумном року“, *Правна ријеч* 2017.

² Закон о парничном поступку – ЗПП (2004), *Службени гласник РС*, бр. 125/04 и 111/09.

³ Закон о парничном поступку – ЗПП (2011), *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 49/13 – УС, 74/13 – УС, 55/14, 87/18.

процесни институти мотивисани новим правнополитичким разлозима, као што је то случај са преиначењем тужбе. Промене у погледу услова за преиначење тужбе донеле су одредбе Закона о извршењу и обезбеђењу (2015)⁴ и последње новеле Закона о парничном поступку (2018).⁵

3. Преиначење тужбе је диспозитивна парнична радња тужиоца која треба да му омогући да у току покренутог поступка промени тему расправљања и одлучивања да би се решио спор који је био повод парници.

Разлози због којих тужилац преиначује тужбу различити су. Може се догодити да је тужилац погрешно тужбу упутио против лица које није пасивно стварно легитимисано, да је накнадно сазнао за противника, да је погрешно поставио тужбени захтев или да је сазнао за нове чињенице које су од значаја за обим тужбеног захтева или за правни основ тужбе.

Преиначење тужбе, иако на први поглед није у интересу суда јер се мења тема расправљања и одлучивања, допуштено је законом из разлога економичности, ефикасности и правне сигурности под условом да не представља злоупотребу процесних овлашћења. Уколико преиначење тужбе не би било законом предвиђено и дозвољено, тужилац би био принуђен да покреће нову парницу или нове парнице и излаже се новим трошковима, а суд би био у позицији да има повећани обим рада што би утицало на ажурност и укупну делотворност пружања правне заштите.

Правилима општег парничног поступка предвиђено је да тужилац може тужбу да преиначи тако што ће променити неки од битних елемената иницијалне парничне радње: парничне странке или тужбени захтев. Зависно од тога који од ова два елемента тужбе тужилац мења, говори се о преиначењу тужбе у субјективном и о преиначењу тужбе у објективном смислу односно о субјективном и објективном преиначењу тужбе.⁶

4. До преиначења тужбе у субјективном смислу може да дође тако што ће настати промена лица у улози тужиоца или туженог. Промене у улози тужиоца могу да настану тако што уз тужиоца може да приступи нови тужилац,⁷ те ће накнадно настати активно супарничарство, или се може променити лице у улози тужиоца. Тужилац може да изврши промене у личности туженог тиме што ће, или проширити тужбу на новог туженог или на нове тужене и тако накнадно засновати пасивно

⁴ Закон о извршењу и обезбеђењу, *Службени гласник РС*, бр. 106/15, 106/16 – аутентично тумачење, 113/17 – аутентично тумачење и 54/19.

⁵ Закон о изменама и допунама Закона о парничном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 87/18.

⁶ Пошто се могу преиначити сви елементи тужбе, могуће је да дође истовремено и до субјективног и до објективног преиначења тужбе, мада је, да би до преиначења дошло, довољно да дође до промене само једног од битних елемената тужбе који одређују њен идентитет.

⁷ ЗПП (2011), чл. 205. ст. 2.

супарничарство,⁸ или што ће, уместо првобитног туженог, тужити неко друго лице⁹ и тако изазвати чисто процесну сукцесију.¹⁰

У појединим посебним парничним поступцима важе посебна правила о субјективном преиначењу тужбе. У поступку у тзв. медијским парницама, уколико се после подизања тужбе промени тужени одговорни уредник, тужилац је дужан да преиначи тужбу у субјективном смислу уколико жели да му се пружи претенована правна заштита.¹¹ Осим тога, у погледу преиначења тужбе важи посебан режим јер за преиначење није потребан пристанак ни првобитно туженог ни новотуженог. За случај да тужилац не преиначи тужбу у субјективном смислу до закључења главне расправе, суд одбацује тужбу.

Ново лице у улози парничне странке по преиначеној тужби у субјективном смислу мора да испуњава процесне претпоставке које се тичу странке – да има страначку¹² и парничну способност, да је уредно заступано и да има процесну легитимацију. Осим тога, када је то законом предвиђено, то ново лице у улози парничне странке мора да има и правни интерес.

4. До објективног преиначења тужбе може да дође тако што ће тужилац постојећи тужбени захтев квантитативно повећати,¹³ уз посто-

⁸ Приликом проширења тужбе на нова лица постоји могућност да се само повећа број тужених, али да се не мења садржина и тужбени основ, или да се истовремено са повећањем броја тужених, повећа и број тужбених захтева.

⁹ Субјективним преиначењем тужбе тужилац отклања грешку која је од значаја за основаност тражене правне заштите. Међутим, у пракси су знатно чешћи случајеви да до субјективног преиначења тужбе долази због промене туженог послодавца у току парнице која је резултат извршене статусне промене у складу са законом.

¹⁰ Кад тужилац, уместо првобитно туженог тужи друго лице, нови тужени ступа у парницу наместо дотадашњег туженог, који иступа из парнице, и у заснованом процесном односу долази до чисто процесне сукцесије. Дотадашњи тужени престаје да буде парнична странка и зато се, у односу на њега, овај вид субјективног преиначења тужбе манифестује и као повлачење тужбе. Нови тужени преузима парницу у оном стању у коме се она налази у тренутку преиначења; погађају га сва дејства подигнуте тужбе и литиспенденције, као и све последице преклузије.

¹¹ У тзв. медијским парницама само одговорни уредник може да објави одговор на неистиниту, непотпуну или нетачно пренету информацију или исправку неистините, непотпуне или нетачно пренете информације, као и да отклони пропуст у објављивању информације. О поступцима у парницама у области медијског права видети: Г. Станковић, *Грађанско процесно право, прва свеска, Парнично процесно право*, Београд 2013, 610.

¹² Из тог разлога не би било могуће субјективно преиначење тужбе уколико је као првобитни тужени било означено лице које не постоји јер није било у животу пре подношења тужбе.

¹³ У пракси су честе ситуације, кад је у питању накнада нематеријалне штете, да тужилац, пошто је завршено вештачење и пошто је сазнао да ће у будућности трпети штетне последице, изјави да „прецизира“ свој тужбени захтев и да квантитативно повећа висину захтева за накнаду штете. Иако се у том случају ради о објективном преиначењу тужбе, дешава се да суд у записник унесе констатацију да је „прецизиран“ тужбени захтев, а да пропусти да омогући туженом да се изјасни да ли пристаје на преиначење тужбе.

јећи тужбени захтев истакнути нови захтев и изазвати објективну кумулацију, уместо првобитног тужбеног захтева истакнути нови захтев или променити основ тужбе.¹⁴

Преиначењем тужбе у објективном смислу мења се садржина иницијалне парничне радње јер тужилац, после преиначења, остварује други захтев за пресуду, различит од претходно истакнутог захтева, или поред већ истакнутог захтева, остварује нови захтев, који раније није био предмет парнице. Тужба је увек преиначена кад је промењена тема о којој суд треба да одлучује. Променом тужбе накнадним предузимањем нове парничне радње у једној парници, тужилац износи пред суд нови спор на решавање или повећава обим већ изнетог спора, тако да долази до промене и посредног и непосредног предмета парнице.¹⁵ После преиначења, првобитна и преиначена тужба више нису истоветне.

5. Преиначење тужбе је, по својој правној природи, диспозитивна парнична радња тужиоца која се може предузети под условима који су предвиђени законом. Општи услов за допуштеност преиначења, без обзира на то да ли је у питању субјективно или објективно преиначење, је у томе што је оно могуће и допуштено само у првостепеном поступку¹⁶ и то најкасније до закључења главне расправе.¹⁷ Остале посебне процесне претпоставке за допуштеност преиначења тужбе различите су и зависе од врсте преиначења у питању.

6. Претпоставке за допуштеност субјективног преиначења зависе од тога да ли се ради о проширењу тужбе или о преиначењу у правом смислу речи.

¹⁴ Тужилац мења тужбени основ кад нови тужбени захтев заснива на новом чињеничном стању, различитом од оног које је првобитно било изнесено и на коме је и био заснован ранији тужбени захтев. Тужилац може да промени чињенични основ тужбе тако што ће у потпуности променити чињенично стање или ће постојеће чињенично стање само модификовати изношењем нових чињеница. Променом чињеничног стања, промениће се и подлога тужбеног захтева. Код преиначења тужбе променом тужбеног основа није значајно да ли је тужилац променио тужбени основ тако што је променио само чињенично стање изношењем новог чињеничног основа, или је то ново чињенично стање истовремено и друкчије правно квалификовано те нови захтев има нову чињеничну подлогу.

¹⁵ О томе: Г. Станковић (2013) ; Г. Станковић, Р. Рачић, *Парнично процесно право*, друго издање, Бања Лука 2010, 51; Г. Станковић, *Лексикон грађанског процесног права*, Службени гласник, Београд 2018, 349.

¹⁶ Преиначење тужбе је нова парнична радња тужиоца која производи процесноправна дејства у текућој парници која се манифестују у томе што се о преиначеном захтеву може расправљати и одлучивати само у току првостепеног поступка покренутог првобитном тужбом.

¹⁷ Без обзира на то што је одредбама ЗПП (2011) с циљем ефикасности поступка и реализације уставног права на суђење у разумном року реорганизован првостепени поступак тиме што је предвиђено да странке, по правилу, могу износити нов процесни материјал најкасније на припремном рочишту, законодавац није променио правило по коме је могуће да се тужба преиначи до закључења главне расправе.

Кад се тужба преиначује тиме што уз тужиоца приступа нови тужилац¹⁸ потребно је да буду испуњени услови за заснивање супарничарства.¹⁹ Одредбом члана 205, став 2 ЗПП (2011) није предвиђен приста-нак првобитног тужиоца као услов за овај вид субјективног преиначења тужбе који је изазван диспозицијом новог тужиоца.²⁰ Уколико уместо првобитног тужиоца у парницу ступа ново лице као тужилац потребно је, поред пристанка првобитног и новог тужиоца, да тужни пристане на промену уколико се упустио у расправљање о главној ствари.

Објективно преиначење тужбе допуштено је без икаквих ограниче-ња пре литиспенденције. Пошто тужба буде достављена туженом, тужилац може да преиначи тужбу само под одређеним условима.

Уколико долази до проширења тужбе на нове тужене, за преиначе-ње је потребан приста-нак новог туженог јер он ступа у парницу у оном стању у коме се она налази у том тренутку.²¹ Кад се ради о преиначењу које доводи до чисто процесне сукцесије преиначење је допуштено уко-лико постоји приста-нак првобитно туженог и приста-нак новог туженог. Ако првобитно тужени не пристане на преиначење, до преиначења не може да дође јер се овај вид преиначења у односу на њега манифестује као повлачење тужбе, а за допуштеност те парничне радње, изричито је предвиђен, као услов, приста-нак туженог. Приста-нак новог туженог је несумњиво потребан јер он преузима парницу у оном стању у коме се она налази у тренутку преиначења.

Уколико се преиначењем тужбе обухватају нови јединствени супар-ничари, они се преиначењу не могу противити јер то произлази из саме природе јединственог супарничарства. Ако се проширењем тужбе као тужени накнадно обухвата умешач који је од самог почетка суделовао

¹⁸ Иако је ступање новог тужиоца уз постојећег с процесног аспекта неповољно за њега јер ступа у парницу у стању у коме се она налази у тренутку његовог ступања, то не мора да буде случај у пракси јер нови тужилац може да бира кад ће ступити у парницу и то ће учинити кад му одговара. С друге стране, уколико он процени да би то било неповољно по њега, он увек може да сам, као тужилац, покрене другу парницу.

¹⁹ ЗПП (2011), чл. 205, ст. 2.

²⁰ Субјективно преиначење тужбе накнадним заснивањем активног супарничарства може да изазове не само одуговлачење поступка већ и додатне трошкове за првобитног тужиоца тако да овај вид преиначења тужбе на који он не може да утиче противљењем може да има неповољне ефекте и последице по њега.

²¹ „Кад је статусном променом туженог означени тужени наставио да постоји као привредни субјект а формирана су још три привредна друштва, као посебни привредни субјекти и правна лица, у таквој ситуацији означање новооснованих привредних друштва као нових тужених представља проширење тужбе на нове супарничаре за које је потребан њихов приста-нак. При том је потпуно ирелевантно да ли су нови тужени по-стојали у време подношења тужбе или су настали током поступка.“ Решење Врховног касационог суда, Рев 21261/19 од 16. 5. 2019.

у парници, он се не може противити преиначењу јер је добровољно ступио у парницу. Сагласност првобитно туженог за проширење тужбе на новог туженог није потребна јер се овим видом преиначења његова правна ситуација и процесна улога не мења.

Због правила о једнократном укидању првостепене одлуке у поступку по жалби,²² законодавац је сузио домет правила о објективном преиначењу тужбе у поновљеном првостепеном поступку. Тужилац нема право да на новој главној расправи преиначи тужбу у објективном смислу тако што ће да промени истоветност захтева или да истакне други захтев уз постојећи, а који не произлази из истог чињеничног стања.

7. Објективно преиначење тужбе после литиспенденције допуштено је, пре свега, уз пристанак туженог да би се његови интереси заштитили и тужилац спречио у евентуалној злоупотреби процесних овлашћења. Тужени је одговорио на тужбу и у одговору на тужбу оспорио је истакнути захтев. Пошто је преиначењем тужбе промењен тужбени захтев о коме се тужени изјаснио, потребно је да му се пружи могућност да се изјасни о промењеној тужби – о тужби која замењује првобитно подигнуту тужбу.

Тужени може изричито да изјави да пристаје или да не пристаје на преиначење тужбе. Ако је изостала туженикова изричита изјава о пристанку на преиначење, а упустио се у расправљање о преиначеној тужби, сматра се као да је изјавио да пристаје на преиначење.

Кад је тужба преиначена поднеском, суд је дужан да га достави туженом са налогом да се изјасни. Ако је тужба преиначена на рочишту на коме тужени није био присутан, суд је дужан да одложи расправу и да обавести туженог о преиначењу тако што му шаље препис расправног записника. Осим тога, туженом треба пружити могућност да одговори на преиначену тужбу – да се изјасни да ли оспорава или евентуално признаје накнадно истакнут тужбени захтев, као и да се припреми за расправљање по преиначеној тужби.

Кад тужени пристане на преиначење, суд мора решењем да констатује да је преиначење допуштено, уколико су били испуњени посебни услови које је закон предвидео. Против овог решења није дозвољена

²² Према закључку Грађанског одељења Врховног касационог суда од 12. новембра 2019, забрана двоструког укидања првостепене одлуке важи без обзира на то да ли се ради о пресуди или решењу којим се поступак окончава иако одредбом члана 387, став 3 ЗПП (2011) није прописана изричита забрана двоструког укидања решења којима се окончава поступак и која се односи на решења којима се правноснажно окончава поступак, на решења о трошковима поступка садржаних у првостепеним пресудама и на посебна решења којима је одлучено о трошковима поступка. С обзиром на правило о сходној примени парничног поступка у ванпарничном поступку ова забрана се односи и на решења која су донесена у ванпарничном поступку.

посебна жалба. Кад дозволи преиначење тужбе, суд је дужан да решењем одреди нов временски оквир за спровођење поступка. У наставку поступка расправљаће се о преиначеној тужби. Тужени ће, уколико је оспорио истакнуте захтеве у преиначеној тужби, образложити због чега сматра да је неоснован тужиочев тужбени захтев изношењем нових чињеница и понудом доказа.

8. Тужени се може противити преиначењу. Тужени није дужан да наведе разлоге због којих се противи преиначењу тужбе.

Уколико се тужени противи преиначењу тужбе суд у том случају одлучује о томе да ли ће преиначење допустити или неће. Суд ће допустити преиначење тужбе увек кад оцени да је оно целисходно за коначно решење спора међу парничарима и ако то неће изазвати знатно одуговлачење поступка (нпр. тужилац је тужбу преиначио истицањем новог захтева непосредно пред закључење главне расправе).²³ Против решења којим суд допушта или одбија преиначење тужбе није дозвољена посебна жалба.

9. Објективно преиначење тужбе је, у одређеним случајевима, допуштено и по самом закону, независно од тога да ли се тужени противи или не противи преиначењу тужбе и без одобрења суда.

Одредбом члана 351, став 3 ЗПП (2011) предвиђена је могућност да тужилац тужбу преиначи у одсуству уредно позваног туженог коме тужба није достављена на одговор а који није оспорио тужбени захтев. Тужилац има могућност да и после достављања тужбе туженом у његовом одсуству преиначи тужбу да би избегао ризик да истакнути тужбени захтев у првобитно поднесеној тужби буде одбијен јер из чињеница које је изнео у тужби не произлази основаност тужбеног захтева. Променом теме расправљања и одлучивања о којој се тужени није изјаснио тужилац спречава да буде донета пресуда због изостанка којом се одбија као неоснован његов тужбени захтев и објективним преиначењем тужбе ствара могућност за настављање парничног поступка. У новонасталој ситуацији суд ће бити дужан да одложи расправу и да туженом достави препис записника да би се изјаснио о преиначеној тужби јер се не може претпоставити да признаје чињенице из преиначене тужбе које му нису познате. У супротном, суд би осујетио туженог да расправља пред судом што би представљало процесну повреду која има битни значај.

²³ У пракси су чести случајеви да тужилац у парници за накнаду штете пошто прими налаз и мишљење вештака преиначи тужбу у објективном смислу тако што захтева већи износ накнаде штете од првобитно захтеваног. У овој ситуацији често се догађа да суд то третира као „уређење тужбе“ а не као објективно преиначење тужбе и пропушта да затражи да се о томе изјасни тужени. Уређење тужбе, међутим, представља отклањање учињених грешака техничке природе у тужби или исправку тужбе када у току поступка настану одређене промене на страни туженог које то захтевају (нпр. наследници после смрти туженог наставе започети поступак јер су „наследили“ парницу о преносивим правима).

Преиначење тужбе је допуштено по самом закону, без обзира на то што се тужени томе противи, ако тужилац преиначује тужбу зато што су се после подизања тужбе измениле околности, тако да по истом основу тражи другу ствар или новчани износ.²⁴ Тужени се не може противити објективном преиначењу тужбе уколико тужилац преиначује тужбу пошто због околности које су настале после подизања тужбе захтева други предмет или новчани износ из истог чињеничног основа. У том случају, као и кад суд сматра да треба допустити преиначење јер је оно целисходно за решење спора, а поступак неће знатно продужити трајање парнице, суд ће сам одлучити о допуштености преиначења.

10. Стварна ненадлежност није процесна сметња за преиначење тужбе.

Ако је због субјективног преиначења тужбе престала стварна надлежност парничног суда пред којим је отпочео парнични поступак,²⁵ он је дужан да по службеној дужности уступи парнични предмет надлежном суду јер је према одредби члана 17, став 1 ЗПП (2011) дужан да у току целог поступка пази на своју стварну надлежност.

Уколико се тужба преиначи у објективном смислу повећањем тужбеног захтева, тако да због тога парнични суд за преиначену тужбу више није стварно надлежан, јер је надлежан други суд опште надлежности, суд је дужан да се по службеној дужности огласи стварно ненадлежним и да по правноснажности решења уступи предмет надлежном суду.²⁶ Суд коме је уступљена преиначена тужба има задатак да одлучи о допуштености преиначења тужбе за случај да се тужени противи преиначењу.

Ако је у поступку пред вишим судом преиначена тужба тако што је снижена висина тужбеног захтева, виши суд, у складу са правилом о трајању надлежности, остаје и даље стварно надлежан.

11. Промене у погледу општих услова за преиначење тужбе донеле су одредбе Закона о извршењу и обезбеђењу (2015) и последње новеле Закона о парничном поступку (2018).

Новелом ЗПП из 2018. промењени су услови под којима може у току поступка да дође до субјективног преиначења тужбе²⁷ уколико је у току парнице дошло до отуђења ствари или права о коме тече парница. Субјективно преиначење тужбе јавља се као последица материјално-правне сукцесије до које је дошло у току парнице јер она не изазива аутоматски и процесноправну сукцесију.

²⁴ На пример, ако тужилац уместо предаје пропале ствари тражи накнаду штете.

²⁵ На пример, ако би стечајни дужник постао нова странка, престала би стварна надлежност судова опште надлежности с обзиром на то да је према субјективном критеријуму постао стварно надлежан привредни суд.

²⁶ ЗПП (2011), чл. 199, ст. 3.

²⁷ ЗПП (2011), чл. 204, ст. 2 и 3.

Измена и допуна ЗПП из 2018. била је мотивисана настојањем да се отклоне правне препреке за развој тржишта проблематичних кредита.²⁸

У Стратегији за решавање проблематичних кредита, коју је донела Влада Републике Србије 2015,²⁹ уочено је да у пракси постоји посебан проблем поводом продаје проблематичних кредита³⁰ ако је у току парнични поступак поводом тог кредита који је покренула банка као тужилац. Уколико је банка тај кредит продала неком лицу, купац кредита не би, с обзиром на решења из ЗПП (2011), могао да ступи у парницу уместо банке као тужиоца без сагласности оба парничара. Он је евентуално могао да се у парницу умеша као обичан умешач. Банка која је продала кредит, иако је изгубила стварну легитимацију, водила је парницу и даље о туђем праву, а купац кредита, као стицалац, није могао, с једне стране, да предузима парничне радње у текућој парници ради заштите свог права и својих интереса, нити је могао да покрене парницу против туженог корисника кредита јер је текућа парница због литиспенденције представљала процесну сметњу.

Законско решење из изворне одредбе члана 204 представљало је, по оцени финансијских стручњака, препреку развоју тржишта проблематичних кредита јер је ова одредба, као услов за субјективно преиначење тужбе које доводи до процесне сукцесије предвиђала пристанак обе парничне странке те до субјективног преиначења тужбе није могло да дође без пристанка туженог који је у конкретној парници претендовао на одбијање тужбеног захтева због губитка тужиоачеве стварне легитимације. Због тога је Акционим планом за спровођење Стратегије за ре-

²⁸ Народна банка Србије, која својим прописима уређује пословање банака, термином проблематични кредит означава кредит код кога је дошло до проблема у отплати по једном или више наведених основа, те се под појмом проблематични кредити подразумева стање укупног преосталог дуга појединачног кредита (укључујући и износ доцње): по основу кога је дужник у доцњи (на начин предвиђен одлуком којом се уређује класификација билансне активе и ванбилансних ставки банке) дуже од 90 дана, или по основу плаћања камате или главнице; по коме је камата у висини тромесечног износа (и виша) приписана дугу, капитализована, рефинансирана или је њено плаћање одложено; по основу кога дужник касни мање од 90 дана, али је банка проценила да је способност дужника да отплати дуг погоршана и да је отплата дуга у пуном износу доведена у питање. Узимајући у обзир околности због којих је дошло до проблема у отплати, банке процењују тренутну вредност ове врсте кредита на основу очекиваних будућих новчаних токова, односно извесне могућности наплате. У пракси се веома ретко дешава да је кредит у целости ненаплатив и у таквим случајевима стандарди налажу да се изврши целокупан отпис кредита, односно измештање кредита из биланса стања банке.

²⁹ Стратегија за решавање проблематичних кредита, *Службени гласник РС*, број 72/15.

³⁰ Стране код продаје проблематичних кредита су продавац (банка) и купац (друга банка, инвестициони фонд, други инвеститори). Предмет продаје је проблематичан кредит или пакет проблематичних кредита. Приликом продаје проблематичног кредита продавац је дужан да купца информисе о свим важним карактеристикама предмета продаје, који на крају утичу на понуђену цену.

шавање проблематичних кредита била предвиђена измена одредбе члана 204 ЗПП у погледу услова под којима у току парнице може да дође до субјективног преиначења тужбе уколико у току парнице неко лице прибави право или ствар о коме тече парница. Да би се омогућило, с једне стране, да се банка ослободи парнице у погледу кредита за чију реализацију више није заинтересована и која се излаже ризику да изгуби парницу јер је отуђењем права изгубила стварну легитимацију и буде дужна да накнади парничне трошкове, а с друге, да се купцу проблематичног кредита омогући да на лакши начин ступи у започету парницу, као тужилац, уместо банке која му је проблематичан кредит уступила, измењена је Новелом (2018) одредба члана 204 ЗПП тако што је у новелираном ставу 3 предвиђено да *„лице које је од тужиоца прибавило ствар или право о коме тече парница, може да ступи у парницу уместо тужиоца, на основу писмене сагласности коју тужилац достави суду“*.³¹

Новелирана одредба ст. 3, члана 240 по којој уместо првобитног тужиоца може да ступи нови тужилац без сагласности туженог представља у суштини специфичан случај субјективног преиначење тужбе после литиспенденције за који није потребан пристанак туженог. Довољно је да о томе постоји сагласност првобитног тужиоца и стицаоца, као његовог сингуларног сукцесора јер се у процесној позицији туженог ништа не мења.

12. Према одредби става 3 новелиране одредбе члана 204 за субјективно преиначење тужбе променом лица у улози тужиоца није довољна једнострана изјава воље првобитног тужиоца којом он изражава своју сагласност да буде замењен сукцесором, већ је потребна и сагласност новог тужиоца да ступи у парницу на место тужиоца и да преузме парницу у стању у коме се она налази у тренутку процесне сукцесије.

Основ за промену у личности тужиоца је процесни уговор настао између првобитног тужиоца и његовог сукцесора о преузимању текуће парнице. Сагласност за промену у личности тужиоца прма новелираној одредби члана 204, став 3 ЗПП (2011) мора да има писмену форму – форму поднеска који ће првобитни и нови тужилац поднети суду да би ова парнична радња могла да произведе дејство у парници.

Да би наступило дејство изјаве о процесној сукцесији првобитног тужиоца и његовог процесног сукцесора ирелевантно је да ли је тужени сазнао за њено предузимање и да ли се са њом сагласио јер је адресат изјаве о процесној сукцесији у личности тужиоца суд.

³¹ Треба приметити да у тексту одредбе из става 3 члана 204 постоји правнотехничка стручна грешка. Ради се о томе да је текст новелираног става 3 погрешно редигован те је, уместо достављања поднеска који садржи изјаву о сагласности за процесну сукцесију, у тексту требало да стоји да се овај поднесак првобитног тужиоца и његовог сукцесора подноси суду јер је достављање судска, а не странака парнична радња.

13. Процесна сукцесија до које долази у ситуацији предвиђеној у одредби члана 204, ст. 3 ЗПП (2011) представља последицу промене у материјалноправном односу до које је дошло преносом права поводом кога је парница у току и да би се омогућило да тужиоцу, који је изгубио активну стварну легитимацију у току парнице не буде одбијен тужбени захтев као неоснован с обзиром на то да се о основаности тужбеног захтева одлучује, по правилу, према чињеничном стању које је утврђено до закључења главне расправе, као и да он више не би водио парницу ради заштите туђег права односно да би се омогућило стигаоцу да сам као тужилац штити своје право.

За разлику од других случајева чисто процесне сукцесије,³² која редовно настаје независно од сукцесије у материјалноправним односима, процесна сукцесија која настаје субјективним преиначењем тужбе под условима из става 3 члана 204 ЗПП (2011) за повод има промену у материјалноправном односу и због тога је законодавац прописао сагласност првобитног тужиоца и стигаоца као новог тужиоца као услов да до промене у личности тужиоца дође.

Примени одредбе из става 3 члана 204 ЗПП (2011) има места само у току првостепеног поступка и ако је до преноса права или ствари дошло у току парнице пошто је парница почела да тече. За случај да је до преноса права дошло пре литиспенденције, првобитни тужилац не би био активно процесно легитимисан што би довело до одбацивања тужбе.

Новелирани став 3 члана 204 ЗПП (2011) на индиректан начин обезбеђује заштиту права стигаоца јер спречава да за њега настану штетне импликације. Уколико је на пример нови тужилац купац проблематичног кредита, ступањем у парницу на место првобитног тужиоца не само што избегава да га погоди ризик застарелости потраживања, које је прекинуто подизањем тужбе, већ нема потребе да он покреће нову парницу против корисника кредита и излаже се новим парничним трошковима.³³

14. Према дикцији нове одредбе члана 204, ст. 2 ЗПП (2011) до субјективног преиначења тужбе које за последицу има процесну сукцесију може да дође кад лице које је од туженог прибавило ствар или право о коме тече парница после литиспенденције уз пристанак оба парничара ступи у парницу на место туженог.

Уколико не би субјективним преиначењем тужбе дошло до процесне сукцесије, правноснажна пресуда донета у текућој парници не

³² Чисто процесна сукцесија или процесноправна сукцесија настаје кад тужилац преиначи тужбу у субјективном смислу, кад именовани претходник ступи на место туженог који га је именовао, кад умешач ступи на место странке којој се придружио.

³³ На овај начин законодавац је спречио да се смањи интересовање купаца за преузимање проблематичних кредита.

би произвођила дејство према стицаоцу права или ствари, с обзиром на субјективне границе правноснажности, јер он није био странка у парници у којој није могао да се изјашњава и да предузима парничне радње. Да би пресуда која ће бити донета у текућој парници могла да изазове дејство према стицаоцу потребно је да или дође до промене у личности на страни туженог или да тужилац преиначи тужбу у субјективном смислу њеним проширењем на новотуженог.

Да би се тужени ослободио парнице и изазвао процесну сукцесију потребно је да обавести стицаоца и да га позове да ступи у парницу уместо њега. Стицалац има могућност да преузме улогу туженог.

До промене у личности туженог може да дође само у току првостепеног поступка и уз пристанак оба парничара који могу да имају интерес да до процесне сукцесије дође. Тужилац може да има интерес да до промене у личности туженог дође јер је престала пасивна стварна легитимација првобитног туженог те има више изгледа да намири своје потраживање у односу на новог туженог. Тужени има интерес да се ослободи парнице и трошкова које она изазива јер ће његову страначку улогу преузети стицалац. Нови тужени треба да пристане да ступи у парницу на место првобитног туженог из разлога правичности с обзиром на правила о преклузији у погледу изношења процесног материјала јер преузима парницу у оном стању у коме се она налази у моменту његовог ступања.

Пристанак тужиоца на промену у личности туженог због сингуларне материјалноправне сукцесије представља посебан случај субјективног преиначења тужбе. Изричит пристанак првобитног туженог је неопходан јер се упустио у расправљање и јер се промена у личности туженог у односу на њега манифестује као повлачење тужбе.

15. Треба приметити да је субјективно преиначење тужбе под условима који су предвиђени одредбом члана 204 ЗПП (2011) допуштено само уколико је до њега дошло услед материјалноправне сукцесије јер само у том случају важи посебан процесни режим.

16. Ново законско решење у погледу објективног преиначења тужбе којим су модификовани услови за допуштеноост преиначења предвиђено је у одредби члана 81 став 1 ЗИО (2015).³⁴ Овом одредбом законодавац је предвидео посебне услове за објективно преиначење тужбе у парници коју је покренуо извршни дужник као тужилац тужбом за утврђивање недозвољености извршења пошто му је у поступку извршења одбијена

³⁴ Детаљно о томе: Г. Станковић, Д. Палачковић, А. Трешњев, *Коментар Закона о извршењу и обезбеђењу*, Службени гласник, Београд 2017, 389; Г. Станковић (2018), 469; Г. Станковић, В. Боранијашевић, *Право извршења и право обезбеђења*, Косовска Митровица 2017, 127; Г. Станковић, „Парнични поступак за утврђење недозвољености извршења“, *Билтен Коморе извршитеља* 4/17, 17.

жалба јер се заснивала на чињеницама које су се односиле на само потраживање а међу странкама су биле спорне. Овим правним средством извршни дужник као тужилац настоји да спречи да га погоде последице одређеног извршења које је било недозвољено да би на основу правноснажне пресуде из парнице покренуте тужбом за утврђење недозвољености извршења исходио правну заштиту која му припада.

17. Одредбом члана 81 став 5 ЗИО (2015) предвиђено је право извршног дужника као тужиоца да под посебним условима преиначи тужбу тако што ће поред постојећег захтева за утврђење и захтева за накнаду парничних трошкова накнадно истаћи и нове захтеве за осуду на чинидбу под условом да је у току парничног поступка по тужби за утврђење недозвољености извршења већ окончано извршење и извршни поверилац намирен. Извршни дужник, као тужилац, има право да у току главне расправе пред парничним судом преиначи тужбу у објективном смислу истицањем два нова, кондемпнаторна тужбена захтева уз постојећи тужбени захтев за утврђење и захтев за накнаду трошкова парничног поступка. Он има право да захтева да суд извршног повериоца, као туженог, осуди на чинидбу тако што ће му наложити да му врати све оно што је примио у току поступка извршења, као и да му накнади трошкове поступка извршења које је он поднео. Законодавац је предвидео да за преиначење тужбе у овом случају накнадне објективне кумулације није потребан пристанак туженог извршног повериоца јер би он евентуалним ускраћивањем пристанка и противљењем преиначењу осујетио објективно преиначење тужбе и спречио да се остваре правнополитички разлози због којих је законодавац предвидео одступање од општих услова за допуштеност објективног преиначења тужбе.³⁵

Уколико извршни дужник, као тужилац, преиначи тужбу у објективном смислу у парници за утврђивање недозвољености извршења, суд је дужан да донесе решење којим констатује да је тужба преиначена и омогућиће расправу и о преиначеној тужби. Пошто парнични суд закључи главну расправу, он ће мериторно одлучити о преиначеној тужби тако што ће усвојити или одбити тужбени захтев.

18. Предвиђањем права извршног дужника као тужиоца да преиначи тужбу без пристанка туженог извршног повериоца и да захтева оно што је, уколико је његов тужбени захтев за утврђење недозвољености извршења основан, избегава се, с једне стране, вођење поступка за противизвршење по правноснажности пресуде којом је усвојен тужбени захтев и утврђена недозвољеност извршења, а с друге стране, искључује се потреба за суксесивним покретањем и вођењем нове парнице у којој би био истакнут захтев за враћање онога што је у

³⁵ Детаљно о томе: Г. Станковић, Д. Палачковић, А. Трешњев.

поступку извршења стечено без основа. Овакво законско решење је у складу са принципима ефикасности и економичности на којима је заснован поступак извршења.

19. Истицање захтева за накнаду трошкова поступка извршења у преиначеној тужби природна је последица чињенице да је извршни дужник у спроведеном поступку извршења био дужан да по принципу кривице намири све трошкове поступка извршења које је претходно сносио извршни поверилац. Уколико суд утврди да је извршење било недозвољено, извршни дужник је стекао право да захтева и накнаду трошкова које је исплатио у поступку принудног намирења. Овај правозаштитни захтев представља предмет посебног одлучивања и суд ће о овом захтеву и одлучити пресудом јер се на тај начин налаже туженом извршном повериоцу да врати оно што је примио у спроведеном поступку извршења за који се испоставило да није био дозвољен.

20. Формулација одредбе става 6 члана 81 ЗИО (2015) правнотехнички је некоректна. Одредбом овог члана предвиђено је да извршни дужник, као тужилац, приликом преиначења тужбе има право да од парничног суда захтева да „суд обавезе“ извршног повериоца да врати оно што је примио у спроведеном поступку извршења. Ова стручна термилошка грешка често се среће у диспозитиву кондемпнаторних одлука у пракси појединих судија и судова, а понекад и у процесној литератури.

Законодавац је омогућио да извршни дужник, као тужилац, уз претходно истакнути декларативни захтев накнадно истакне, под одређеним условима, и захтеве за осуду на чинидбу. Према правилима парничног поступка кад је у питању тужба за осуду на чинидбу, уколико је тужбени захтев основан, суд може да наложи туженом да изврши одређену чинидбу,³⁶ у овом случају да врати оно што је примио у поступку извршења. Суд никако не може да „обавезе“ туженог извршног повериоца јер суд, као државни орган који решава спор у конкретној парници, није у облигационом односу са туженим, нити својом изјавом воље ствара обавезу коју други субјект у облигационом односу треба да испуни. Судска одлука којом је изречена осуда на чинидбу представља акт власти, а не изјаву воље стране у облигационом односу која ствара обавезе за другу страну у том односу.³⁷

³⁶ ЗПП, чл. 343.

³⁷ Треба приметити да редактори законског текста константно користе овај погрешан технички термин који се одомаћио у судској пракси иако га ЗПП, као матични закон не познаје и не користи, јер се ради о термину који потиче из облигационог права, као и да овај погрешан технички термин, под утицајем судске праксе, некритички користе и поједини правни писци.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Станковић, Гордана, „Поступак за заштиту права на суђење у разумном року“, *Правни информатор* 10/13;
2. Станковић, Гордана, „Поступак за заштиту права на суђење у разумном року“, *Правна ријеч* 2017;
3. Станковић, Гордана, *Грађанско процесно право*, прва свеска, *Парнично процесно право*, Београд 2013;
4. Станковић, Гордана, Рачић, Ранка, *Парнично процесно право*, друго издање, Бања Лука 2010;
5. Станковић, Гордана, *Лексикон грађанског процесног права*, Службени гласник, Београд 2018;
6. Станковић, Гордана, Палачковић, Душица, Трешњев, Александар, *Коментар Закона о извршењу и обезбеђењу*, Службени гласник, Београд 2017;
7. Станковић, Гордана, Боранијашевић, Владимир, *Право извршења и право обезбеђења*, Косовска Митровица 2017.
8. Станковић, Гордана, „Парнични поступак за утврђење недозвољености извршења“, *Билтен Коморе извршитеља* 4/17.

Правни прописи

1. Закон о парничном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 125/04 и 111/09;
2. Закон о парничном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 49/13 – УС, 74/13 – УС, 55/14 и 87/18;
3. Закон о извршењу и обезбеђењу, *Службени гласник РС*, бр. 106/15, 106/16 – аутентично тумачење, 113/17 – аутентично тумачење и 54/19;
4. Закон о изменама и допунама Закона о парничном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 87/18;
5. Закона о заштити права на суђење у разумном року, *Службени гласник РС*, бр. 40/15;
6. Стратегија за решавање проблематичних кредита, *Службени гласник РС*, бр. 72/15.

Full Professor Gordana Stanković, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš

Full Professor Marijana Đukić Mijatović, LL.D.

Faculty of Law for Commerce and Judiciary, University of Business Academy in Novi Sad,

Faculty of Economics in Subotica, University in Novi Sad

MODIFICATION OF A LAWSUIT

Summary

Reforms in the area of Serbian civil procedural law at the beginning of this millennium were introduced either to improve the efficiency of proceedings and advance and protect the right to a trial in due time, as an element of the right to a fair trial and the right to a fair procedure, or to operationalize the discussion principle in order to transfer responsibility for the quality of meritorious decisions to litigants.

Unlike the earlier changes in the area of civil procedure, legislative interventions that begun to take place recently have been motivated by the new legal political reasons. They largely refer to changes in traditional procedural institutes, as is the case with modification of a lawsuit. Changes regarding conditions for modification of a lawsuit were brought about in the provisions of the Law on Enforcement and Security (2015) and the latest amendments to the Law on Civil Proceedings (2018).

What characterizes the new legal resolutions regarding modification of a lawsuit is strengthening of the principle of disposition regarding the contents of legal protection and strengthening of the autonomy of will and influence of procedural contracts on the procedure. On one hand, it is manifested as strengthening of a prosecutor's disposition, who can modify a lawsuit for determining inadmissibility of enforcement during proceedings without the consent of a defendant and cause an objective modification of a lawsuit, or, in cooperation with an acquirer, without a defendant's consent, cause procedural succession as a consequence of substantive legal succession that occurred during a litigation by making an agreement, as a new type of procedural contract, which has its effect after being submitted to court and therefore causing a subjective modification of a lawsuit.

Key words: *Modification of a lawsuit; Objective and subjective lawsuit modification; Conditions for lawsuit modification; Procedural contracts.*